

Erikoistutkija Piia af Ursin (Turun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta, kliininen laitos)

Dosentti Leena Haanpää (Turun yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos)

Lasten oikeudet: tietoisuutta, osallisuutta, yhdenvertaisuutta

Neljäs joulupäivä on pyhitetty viattomille lapsille. Päivällä on uskonnolliset juuret ja sen tarkoitus on pysäyttää meidät keskellä joulunajan iloa muistamaan niitä lapsia, joiden joulua varjostavat pelko, puute ja väkivalta, niin lähellä kuin kaukana. Lasten oikeuksien sopimus on nyky-yhteiskuntien oikeudellinen toimenpide lapsen viattomuuden korostamiseksi, että aikuiset ympäri maailman ymmärtäisivät suojella ja kunnioittaa lapsia.

Lapsen oikeuksien perustana on Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) yleissopimus lasten oikeuksista. Sopimuksen 54:än pykälään on kirjattu pääperiaatteina lapsen oikeus hyvään elämään, kasvuun ja kehitykseen omana itsenään sekä oikeuteen tulla kuulluiksi itseä koskevassa päätöksenteossa. Lasten oikeudet ovat aikuisten velvollisuuksia. Aikuisten velvollisuus on tehdä päätökset lasten parhaaksi ja huolehtia siitä, että kaikki lapset ovat tasa-arvoisia ja heidän osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuudet turvataan.

Lasten oikeuksien arvostus on Suomessa korkea ja vuodesta 2005 oikeuksia on turvannut lapsiasiainvaltuutettu, jonka nimenomaisena tehtävänä on vahvistaa lapsen asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa. Oikeuksien toteutuminen Suomessa onkin muita maita parempi. Useimmilla lapsilla on ruokaa, vaatteita ja harrastusmahdollisuuksia, ja jokainen lapsi saa nauttia hyvästä opetuksesta koulussa.

Viime vuosien lastenoikeuskeskustelun fokus on siirtynyt oikeudesta hoivaan, oikeuteen osallistua ja vaikuttaa. Osallisuuspuhe korostuu etenkin hyvinvointivaltioissa, missä lasten perustarpeista on huolehdittu. Kyky vaikuttaa asioihin kytkeytyy keskeisesti lasten hyvinvointiin. Kokemukset kuulluksi tulemisesta kehittävät lapsen itseluottamusta sekä opettavat asenteita ja käytännön keinoja aktiivisena kansalaisena ja oman elämänsä muokkaajana toimimiseksi.

Tietoisuus omista oikeuksista muodostaa osallisuuden perustan. Jokainen lasten oikeuksien sopimuksen allekirjoittanut jäsenvaltio on sitoutunut jakamaan tietoa oikeuksista lapsille ja aikuisille. Huolimatta siitä, että useimmat ohjelmat tiedottavat lasten oikeuksista, lasten tietoisuus oikeuksistaan on edelleen vähäistä niin Suomessa kuin muualla. Tämä käy ilmi kansainvälisestä Lasten maailmat –tutkimuksesta. Vuonna 2016 toteutetussa kansallisessa kyselyssä kahdeksanvuotiaista suomalaislapsista vain 30 prosenttia oli kuullut lasten oikeuksien sopimuksesta ja 40 prosenttia ilmoitti tietävänsä, mitä oikeuksia lapsille kuuluu. Vastaavasti norjalaislapsista 60 prosenttia tiesi lasten oikeuksien sopimuksesta. Vaikka tietoisuus oikeuksista kasvaa iän myötä Suomessa, edelleen alle puolet alakoulun loppuvaiheen koululaisista oli kuullut lasten oikeuksien sopimuksesta. 17 maan vertailussa suomalaislapset sijoittuvat keskivaiheille. Suomessa lasten oikeustietoisuus ja –tietämys oli yhteydessä perheen varallisuuteen. Lapset, joilla oli tietokone käytössään ja pääsy nettiin, olivat tietoisempia lasten oikeuksista.

Se, että tietoisuus lasten oikeuksista oli yhteydessä perheen resursseihin, korostaa peruskoulumme tärkeää roolia oikeuksien tasa-arvoisesta levittämisestä. Uuden opetussuunnitelman (2016) myötä Suomessa on otettu askel systemaattisempaan lastenoikeuskasvatukseen. Vaikka lasten oikeuksista on mainintoja edellisissäkin opetussuunnitelmassa, vasta uuden suunnitelman perusteet

edellyttävät lapsen oikeuksien huomioimista oppisisällöissä ja koulun muissa toiminnoissa. Tämä lienee askel oikeaan suuntaan, sillä norjalaislasten oikeustietämys näyttäisi pohjaavan yhteiskunnassa jo pitkään vallinneeseen lapsilähtöiseen politiikkaan ja siihen, että Norjassa lasten oikeuskasvatus kirjattiin perusopetuksen opetussuunnitelmaan jo vuonna 2003.

Lapsen oikeuksiin kuuluu mahdollisuus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Esimerkiksi lasten parlamenteissa ja koulujen oppilaskunnissa edistetään lasten kasvua aktiiviseen kansalaisuuteen ja lapset saavat mielipiteensä esiin. Huomioimalla lasten mielipiteet rakennetaan lapsilähtöisempiä toimintaympäristöjä ja edistetään lasten hyvinvointia. Lasten osallisuuteen pohjaa kansalaisyhteiskunnan demokraattinen kehittyminen.

Mistä on kysymys?

- Lasten maailmat (ISCWeB) on kansainvälinen tutkimus lasten subjektiivisesta hyvinvoinnista.
- Suomen osatutkimuksen tarkoituksena on tuottaa kansallisesti edustavaa tietoa lasten subjektiivisen hyvinvoinnin tilasta sen eri ulottuvuuksien ehdoilla ja vertailutietoa siitä, miten suomalaisten lasten kokema hyvinvointi asettuu kansainvälisessä vertailussa.
- Tutkimuksessa on mukana jo 47 maata eri puolilta maapalloa.